

PRIKAZI I OSVRTI

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu historijuBroj 56
Godina XXVIII
Novembar, 2023.
[str. 303-306]

© Monos 2023

Damir S. Hamidović i Adnan Šehić,
Bukovačke Čivčije – monografija*Planjacomerc, Tešanj, 2023.*

Šta ih je motiviralo za ovaj istraživački poduhvat autori su, pored ostaloga, naznačili u uvodniku „Riječ autora“ u kojem ističu da je za njih „pisanje ove knjige bio jedan od najvećih izazova“, prije svega zbog toga što je „teško pisati o svome zavičaju, a biti objektivan“. Pisanje su planirali još 2001. godine, u prvim danima povratka iz progonstva u svoj zavičaj, tako da je, kako navode „osnovna ideja pisanja bila (je) svakako odlazak sa rodne grude, žal za zavičajem i misao da jedno selo, jedan kompletan mikrosvijet, nestaje kao da ga nikada nije ni bilo“. Navode i dileme koje su se u toku rada javljale, između ostaloga da „ne postoji niti jedna pisana činjenica o bilo čemu“, što se tiče tog naselja, ali da je ideja „ostaviti pisani trag o Čivčijama“ bila jača od svih tih dilema i izazova.

Autori nadalje objašnjavaju da „knjiga zahvaća područje današnjih Čivčija s prečnikom od 30 do 40 km. To područje obuhvata gradove: Dobor, Tešanj, Maglaj, Derventa, Doboj te okolna sela u okviru kojih su Čivčije obitavale kao sastavna jedinica tokom stoljeća svoga postojanja“. Tako su odredili prostorni okvir svojih istraživanja. Vremenski, pak, okvir je sveobuhvatan i preambiciozno postavljen: od najstarijih vremena do današnjih dana, pa samim tim i istraživački veoma zahtjevan. Tu svoju prvobitnu viziju sadržaja ove monografije autori su, naspram svojih mogućnosti i stanja izvora, nastojali realizovati.

Sadržaj knjige ima veliki broj naslova i podnaslova, uglavnom pravilno tematiziranih i hronologiziranih. Na početku rukopisa, autori donose naslov „Položaj i porijeklo imena naselja“, prilažući i prigodnu historijsku kartu. Što se geografskog položaja tiče, navode da je naselje Bukovačke Čivčije smješteno „na granici dva svijeta, gorštackog i ravničarskog, (...) na desetom kilometru sjeverno od Doboja prema Derventi, (...) graniči sa selima Johovac na sjeveru, Kladari i Opsine na zapadu, Velika Bukovica na jugu, te Grapska na istoku. Površina naselja je cca 3 km², a smješteno je na širokoj ravnici na padinama Krnjina sa jedne i rijeke Bosne na drugoj strani“. Autori su se posebno bavili imenom naselja (koje datira iz 1785. godine) i utvrdili „da vodi porijeklo od turske riječi çiftçi (čiftči): zemljoradnik, a pridjev Bukovičke/Bukovačke dobijaju tokom dvadesetog vijeka s obzi-

rom da su jedno vrijeme bile dio opštine Velika Bukovica ili kao razlikovni pridjev u odnosu na još jedne Čivčije u dobojskoj opštini, one Osječanske“. Međutim, autori su smatrajući da je za „bolje razumijevanje samog porijekla imena Čivčije/Čiftčije važno razumjeti značenje kmetovskih selišta te prava nad obradivom zemljom između begova i čifčija“. Objasnili su suštinu agrarnih odnosa u vrijeme osmanske uprave, zatim promjene u vrijeme austrougarske uprave (uvođenje katastra i gruntovnih knjiga), te aplikaciju promjena i stanja na ovom geografskom području (čifčije, zemljovlasnici – age i begovi i dr.). Donose spisak 46 zemljovlasničkih porodica na području Bosne i Hercegovine na prijelazu 19. i 20. stoljeća, analizirajući ih pojedinačno, zaključivši da su posjedovale ukupno 689.207,947 dunuma begluka, odnosno 14,3% svih begluka u Bosni i Hercegovini. Potom, u okviru više podnaslova, daju podatke o zemljovlasničkim porodicama u Čivčijama i okolnim područjima/naseljima. Tu su i historiografski relevantni podaci o prvom pisanom pomenu naselja iz 1785, o samom naselju, porodicama koje su ga naseljavale (Hadžimujagići i dr.) o toponimima itd.

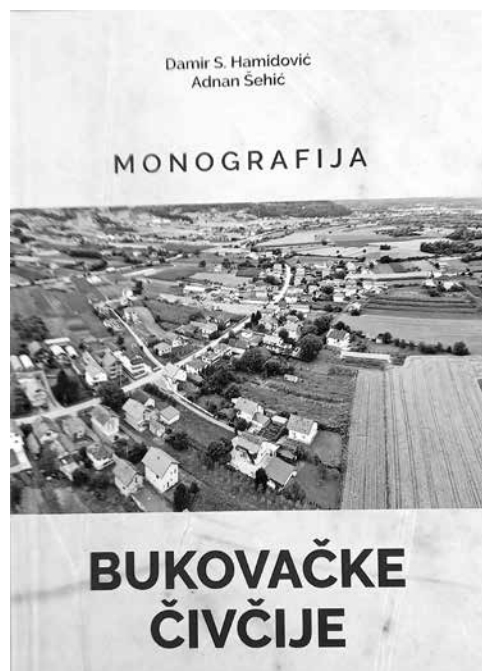
Nadalje se daje pregled broja stanovništva, počev od prvog osmanskog popisa iz 1850. do zadnjeg u dejtonskoj Bosni i Hercegovini iz 2013. godine. Svi ti popisi pokazuju da su Čivčije, takoreći od svog nastanka bile dominantno naseljene bošnjačkim stanovništvom, ali da je u njima živio i značajan broj pravoslavnog srpskog stanovništva (zaseok Trnavljani), te neznatan broj katoličkog i ostalog. Brojčani pokazatelji iz dva posljednja popisa (1991. i 2013) svjedoče o ratnom progonu bošnjačkog stanovništva (1993) od kojeg se samo jedan preživjeli dio tog stanovništva vratio u Čivčije (oko polovine predratnog broja), dok se broj srpskog stanovništva značajno povećao (brojčano i procentualno), što

samo po sebi potvrđuje da je demografska struktura stanovništva ovoga naselja u toku agresije prisilno promijenjena.

Prvi dio monografije, u vremenskom smislu predstavlja hronologiju zbivanja i obuhvata historijat Čivčija, od prahistorije do kraja Drugog svjetskog rata. Temelji se na ostacima materijalne kulture, objavljenim i neobjavljenim pisanim izvorima, putopisima i drugim zapisima koji se odnose ne samo na Čivčije već i na šire okruženje. Takav pristup je zahtijevao arhivska, muzeološka i druga istraživanja, što je za autore nehistoričare, prirodno, bilo veoma izazovno.

Za razliku od prvog dijela knjige, hronološki posloženog koji obuhvata period od prahistorije do kraja Drugog svjetskog rata, u drugom (obimnijem) dijelu autori se koriste tematskim pristupom, zahvatajući veoma veliki broj tema, onih stvarnih i svakodnevnih, više i manje značajnih, općepoznatih i za ovo područje specifičnih, koje obuhvataju vrijeme socijalističke Jugoslavije, te ratno i poratno – sve do današnjih dana. To vrijeme ima još žive svjedoke koji se sjećaju bar važnijih zbivanja o kojima imaju i svoj stav, za razliku od prethodnog – „historijskog vremena“ iz kojeg nema živih svjedoka (kazivača). Tako je u drugom dijelu knjige, osim nezabilazne historiografske, uobličena i socijalna sfera života na ovim prostorima, koja daje znatno cjelovitiju i realniju historijsku sliku ove mikrosredine.

To drugo, novije vrijeme, kako je uokvireno u ovoj knjizi, započinje i traje u jugoslovenskoj socijalističkoj epohi, nastavlja se u vrijeme agresije na Bosnu i Hercegovinu, kada su i Čivčijani kao i mnogi drugi koji su se našli pod neposrednim udarom srpskog agresora, brutalno prognani sa svojih ognjišta, uz brojna ljudska stradanja i materijalna razaranja... Sljedeće poglavlje počinje opisom novog rađanja naselja, koje obilježava, u početku bojažljiv i opre-

zan povratak prognanih i preživjelih koji nastavljaju život u svom zavičaju, obnavljaju i u mnogo čemu unapređuju životni ambijent. Te prepoznatljive tri etape ovoga „novijeg vremena“ su vidljive po sadržajima (temama) ali ne i nominalno, jer bi to, očito po shvatanju autora bio neki šablonski i suviše ograničavajući pristup u tretiranju određenih sadržaja.

Vrijeme socijalističke Jugoslavije donijelo je i u ovom kraju bilo vrijeme entuzijazma i vjere u bolju budućnost, koja se iskazivala parolama: „Nema odmora dok traje obnova“, „Živjelo bratstvo i jedinstvo“, „Mi gradimo prugu, pruga gradi nas“ (pruga Šamac-Sarajevo) itd. Iz obilja sadržaja iz ovog vremenskog perioda navodimo samo tematski okvir o razvoju Mjesne zajednice Bukovačke Čivčije kao najmanje organizacione jedinice novoga administrativnoga sistema, koji se odnosi na izgradnju infrastrukture (popravlak puteva, postavljanje rasvjete, izgradnja nove škole, pitanja sjetve, otvaranja čitaonica, autobuska sta-

nica, uvođenje mjesnog samodoprinosu za poboljšanje infrastrukture: asfaltiranja puteva, uvođenje telefona, izgradnja bunareva za vodosnabdijevanje, hlorne stanice, mostova itd). Vidljivi razvojni rezultati za koje je selo dobijalo i najviša lokalna i državna priznanja, redovno su obznanjivani i u novinama na koje se autori pozivaju. Izdajamo nekoliko detalja: O Bukovačkim Čivčijama kao „*selu na drumu*“, što su autori dočarali natpisima iz *Glasa komunista*, o vremenu „*života sa Ćirom*“ (na putu Doboj-Šamac), izgradnji vozne stanice u Kladarskom, izgradnji puta M-17 i dr: o unapređenju poljoprivrede u oblasti više poljoprivrednih grana (ratarstvo, povrtlarstvo, malinarstvo i dr.), čiji su viškovi proizvoda plasirani na obližnja tržišta. Čivčija Svetozar Lunić je 1981. proglašen jugoslovenskim rekorderom u proizvodnji kukuruza; o školstvu (izgradnja škola u susjednom Johovcu i Rudanki 1981. koje su pohađali đaci iz Čivčija), o zdravstvu, kulturi (o književnim, muzičkim i likovnim stvaraocima), o vjerskom životu ovog multinacionalnog (Bošnjaci i Srbi) naselja (adaptaciji stare džamije u Čivčijama 1981. i dr.), o sportu, zanatstvu, običajima, mladim talentima itd. U poglavlju „Život, ljudi, običaji“ govori se i o brojnim drugim temama i životnim tokovima, naizgled manje važnim ali apsolutno originalnim i za ukupnu predstavu o socijalnom životu Čivčijana značajnim, među kojima izdajamo: *Korzo*, *Na sokaku*, *Na jaraku*, *Pred zadrugom*, *Bicikl*, *Ljuščidba*, *Banketi*, *Mobe*, *Proslave*, *Znamenitosti (lipe, Ramin hrast)*, *Legende (Ramo – legenda)*, *Dječije igre*, *Nadimci*, *Šahin sokak*, *Kupališta*, *Proslave*, *Šljunak i žitna polja*, *Ribolov* itd.

Na osnovu svega toga doima se saznanje o Čivčijama kao jednoj razvijenoj i bogatoj sredini vrijednih i zadovoljnih ljudi, međusobno povezanih i dostojnih života koji su zajedno sa širim okruženjem dosegнули. Međutim, tragični događaji s početka

agresije na Bosnu i Hercegovinu, 1992. godine, zločini srpskih snaga po Doboju, tragedija susjedne Grapske, nagovijestili su crne dane i za Bukovačke Čivčije. Nakon masovnih hapšenja, progona i ubistava, terora i straha u kojem se živjelo, sudbina ovog sela zapečaćena je 24. juna 1993. godine nasilnim preseljenjem njegovih preostalih žitelja u Turbe kod Travnika. To je za Čivčijane – Bošnjake bio smak svijeta, po autorima „nestajanje Čivčija kao da ih nikada nije ni bilo“. Sve što su stoljećima gradili, poharano je i otuđeno. Srušena je i nova džamija, koju su sagradili takoreći uoči rata. Autori prikazuju to vrijeme stradanja i progona, govoreći o Čivčijanima koji su bili u živom štitu na Vili, o onima u dobojskim logorima Hangari na Usori i Perčinom disku, o svirepom ubistvu u kući Bajre Aljića, o konačnom protjerivanju, kao i o prognaničkom životu: u kampovima Haljinići, Putovići i svuda po tuđem svijetu. Nostalgija za rodnim krajem i nada da će se taj san ostvariti nisu ih napuštali.

Povratku u zavičaj, poteškoćama i izazovima vraćanja na opustjela ognjišta, kao i prvim ohrabrujućim uspjesima obnove života u selu, autori su posvetili značajnu pažnju. Prvi dani povratka dogodili su se 2001. godine. Čivčije su bile zgarište u punom smislu te riječi, pa su se susreti i sastanci povratnika odvijali „na leđini“. Uslijedila su čišćenja prostora, mezarja, podsjećanja na poginule – braću, komšije i prijatelje. Obavljane su kolektivne dženaze i podignuta spomen-obilježja, obnovljena je džamija 2004. godine (u kojoj je za

imama u džematu postavljan isti onaj Nazif ef. koji je protjeran u Turbe 1993. godine sa svojim džematlijama), uređena su sportska igrališta na kojima su organizovani prvi memorijalni turniri, izvršena asfaltiranja ulica, otvorene trgovačke radnje za robu široke potrošnje itd. Tako su Čivčijani svakim danom napredovali u obnovi, Čivčije su vraćale svoj nekadašnji izgled i sjaj urbaniziranog naselja zadovoljnih ljudi. Ponovo se mogao čuti svakodnevni žagor žitelja, rad, vraćeno je mještanima samopouzdanje, primjer koji se treba slijediti... Po autorima Čivčije su dokaz da i postradala povratnička naselja, nakon obnove, uz čvrstu volju svojih žitelja i iskrenu pomoć dobronamjernih mogu „da opstanu i da budu mjesto ugodnog življenja“ i da se u njima može graditi budućnost mlade generacije.

Ukratko, ova knjiga je koristan istraživački projekat, svake pažnje i respekta vrijedan. U njega je uložena velika istraživačka trud autora, koji su koristili brojne historijske izvore (arhivsku, arheološku, muzeološku, bibliotečku građu), novine i relevantnu literaturu do koje su mogli doći. U historiografskom (prvom) dijelu monografije, autori su „imali mjeru“, ne upuštajući se u neke dublje rasprave i ne praveći veće digresije. U dijelu knjige o Čivčijama „u novijem vremenu“, pokazali su želju i znanje da primjereno i izvorno predstavljaju brojne životne teme i zbivanja od značaja za Čivčije i njegove žitelje, oduživši se tako na najbolji način svome zavičaju.

Prof. dr. Azem Kožar, emeritus